

GAZALİ VE İBN HALDUN'DA NARSİSTİK YÖNELİMLER

NARSISTIC TENDENCIES OF GHAZALI AND IBN KHALDUN

Yrd. Doç. Dr. Aytekin DEMİRCİOĞLU

Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
demircioglu.aytekin@gmail.com

Özet: Narsisizm, kapsamı ve içeriği oldukça geniş bir kavramdır. Bu nedenle üzerinde uzlaşılmış net bir narsisizm tanımı yoktur. Kavramın kökeni Yunan mitolojisine dayanmaktadır. Buna göre, mitolojik bir kahraman olan Narkissos sudaki yansımasını görmüş ve kendisine âşık olmuştur. Psikolojide narsisizm, kişinin kendini sevmesi, kendine hayran olması, kendi değerinin ve öneminin farkında olması ve başkalarından da bunu beklemesi, benmerkezci davranması gibi durumları betimlemek için kullanılmıştır. Bununla birlikte yine Psikolojide kişinin kendine âşık olması ve cinsel hazzını kendisine yöneltmesi gibi patolojik rahatsızlıkları ifade etmek için de narsisizm kavramı kullanılmıştır. Bu çalışmada narsisizm daha çok kişinin kendini beğenmesi ve kendi öneminin farkında olması bağlamında kullanılmıştır. İncelemeye tabi tutulan düşünürlerde bu doğrultudaki narsistik izler bulunmaya çalışılmıştır. Araştırmanın temel iddiası, her iki düşünürde de narsistik yönelimler olduğu yönündedir. Araştırmada bu durumu tespit edebilmek için her iki düşünürün temel eserleri incelenmiştir. Bu amaçla çalışmada, içerik çözümlemesi yapılmış ve yorumlama tekniği kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Narsisizm, Felsefe, İslam, Din, Gazali, İbn Haldun

Abstract: Narcissism is a broad concept in terms of its content. Therefore, there is no definite with a consensus upon narcissism. The origin of the concepts goes back to Greek mythology. Accordingly, Narcissus, a mythological hero, saw his own reflection on water and fell in love himself. Narcissism in psychology is used to define such cases as one's falling in love himself, admiring himself, being aware of one's own value and importance and expecting it from others, behaving ego-centric. On the other hand, again in psychology, the concept of narcissism was used to express some pathological disorders like falling in love with oneself and directing the sexual desire to himself. In the current study, narcissism was mostly used in the context of one's admiring himself and being aware of his own value. It was tried to find such narcissistic traces in the thinkers in question in this sense. The main claim of the research was on the fact that the thinkers both had narcissist tendencies. In this study, the works of both of the thinkers were investigated to determine the case in question. For that reason, the content analysis was made and the technique of commenting was used in the study.

Keywords: Narcissism, Philosophy, Islam, Religion, Ghazali, Ibn Khaldun

AMAÇ

Bu çalışmanın ana amacı İslam felsefesinin ve düşüncü hayatının iki önemli temsilcisi olan Gazali ve İbn Haldun'daki narsistik yönelimlerin tespit edilmesidir. Buna bağlı olarak kendilerine yönelik tarzda geliştirdikleri beğenme durumlarının, ilmi açıdan ilgilendikleri konularda başarılı olacaklarına dair duydukları yüksek özgüven gibi yönelimlerin açığa çıkarılması da alt amaçları oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışma nitel tarzda bir araştırma ve durum tespiti çalışmasıdır. Bu bağlamda öncelikli olarak narsisizme ilişkin kavramsal ve kuramsal boyut ortaya konulmuştur. Ardından, temel eserleri bağlamında Gazali ve İbn Haldun'daki narsistik yönelimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu aşamada, düşünürlerin temel eserlerindeki üslup, benliğe ilişkin ifadeler, doğrudan veya dolaylı olarak benimsenen övünme tutumlarına ilişkin içerik çözümlemesi yapılmış ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

PROBLEM DURUMU

Çalışmanın temel problem durumu, Gazali ve İbn Haldun'da örtük olarak var olduğu düşünülen narsistik kişilik özelliklerinin, düşünürlerin ana eserlerinden hareketle tutum, davranış ve söylemlerine ne şekilde yansıdığına açığa çıkarılması ve bu durumla ilintili diğer hususların tartışılmasıdır.

GİRİŞ

Narsisizm kavramı, kökenini Yunan mitolojisinden almaktadır. Efsaneye göre çok güzel bir peri kızı olan *Echo*, kendisine âşık olan hiç kimsenin aşkına karşılık vermediği halde bir gün kendisi *Narkissos* adında yakışıklı bir avcıya âşık olmuştur. Ne var ki, bu seferde *Narkissos* *Echo*'nun aşkına karşılık vermemiştir. *Echo*, içinde düştüğü bu kara sevda nedeniyle günden güne eriyerek ölmüştür. Onun ölümünden sonra, bedeninden arta kalan kemikleri kayalara, sesi de dağlardaki yansımalarla dönüşmüştür. Yaptığı bu kötülüğe karşı cezalandırılan *Narkissos* da başkasına âşık olamamıştır. Ta ki, bir gün su içmek için eğildiğinde suyun üzerinde kendi yansımasını görene kadar.

Yüzünün güzelliğine ve yakışıklılığına hayran kalan *Narkissos* kendisine âşık olmuştur. Bir rivayete göre (Karaaziz ve Erdem Atak, 2013), kendi suretine sarılmak isterken suya düşmüş ve boğularak ölmüştür. Başka bir rivayete göre de (Erhat, 2001) hayranlıkla seyre daldığı suretine bakmayı bırakmadığı için orada ölmüş ve kök salarak bir çiçeğe dönüşmüştür.

Narsisizm sözlüklerde, kelime karşılığı olarak “özseverlik” (www.tdk.gov.tr, 2014) ve köken karşılığı olarak da “kendini sevme hastalığı” (www.nisanyansozluk.com, 2014) şeklinde tanımlanmıştır. Psikolojik açıdan “aşırı öz sevgi, kendini olduğundan büyük görme, benmerkezcilik” (Budak, 2003:523) olarak betimlenen narsisizm, “kendine âşık olma” haline veya “kişinin cinsel hazzını kendi vücuduna yöneltmesi” davranışlarına dönüştüğünde, tıbbi açıdan bir kişilik bozukluğu olarak kabul edilmektedir (Kocatürk, 1991: 487). Freud’a göre (2010) de narsisizm, belirgin bir *cinsel sapıklık* halidir.

Narsist insanların en önemli göstergesi kendileriyle aşırı ilgilenmeleridir

(Kernberg, 2012). Doğal olarak bu durumu, başkalarına ilişkin konuları önemsememe veya görmezden gelme davranışı izlemektedir. Narsist insanların ilgileri aşırı biçimde kendileri üzerinde yoğunlaştığından onların başkalarıyla empati kurmaları ve duygudaş olmaları oldukça zordur (Karaaziz ve Erdem Atak, 2013). Narsistler, başka insanların kendi narsistik duygularına destek vermeleri isterler. Aksi halde onları küçük görme ve onlara karşı düşmanca tavır sergileme eğilimleri artar (Kernberg, 2012).

Narsisizmin doğuştan mı getirildiği yoksa sonradan mı kazanıldığı ile ilişkili olarak da farklı görüşler öne sürülmüştür. Örneğin Erich Fromm’a göre (1994: 56), “Ana rahmindeki cenin mutlaka bir narsisizm durumu içinde yaşar.” Diğer başka çalışmalarda (Özel, 2013) ise, yazılı – görsel basın ve sosyal medya aracılığıyla insanlara sürekli olarak bencilliği öven ve bireylerin kendini önemsemesi gerektiği yönünde mesajlar empoze edildiği, bunun ise bireylerdeki narsistik eğilimleri arttırdığı vurgulanmıştır.

Narsistik yönelimlerin genel olarak kişinin kendini aşırı sevmesi, kendi değerini ve önemini abartması, kibir ve böbürlenme gibi benmerkezci tutum ve davranışlar sergilemesiyle anlaşılacağı kabul edilmektedir. Ancak bunun tersini iddia eden kabuller de vardır. Örneğin bazı çalışmalarda (Demirel, 2007) divan edebiyatı şairlerinin kasidelerinde dönemin yöneticilerine dizdikleri methiyelerin aslında kendi öz benliklerini tatmin etme çabası olduğu iddia edilmiştir. Diğer bir deyişle bu çalışmalarda, normal kabullerin tam aksine, kişinin kendini değil de başkalarını övmesi, narsistik bir tutum olarak değerlendirilmiştir.

Narsistik kişilik bozukluğunun tanımlanabilmesi için Amerikan Psikiyatri Derneği (APA) tarafından şu ölçütler getirilmiştir: Gösterişli bir tarzda, önemli veya biricik olduğu duygusunu yaşantılama; başarı, güç, zeka ve güzellik gibi niteliklere sahip olduğuna çok güçlü bir şekilde inanma; ideal aşk hayali kurma; yaşamda karşılaştığı olumsuz olaylara ilişkin tahammül gösterememe; sürekli bir hak ve ayrıcalık talep etmeye rağmen sorumluluk almayı istememe; empati

(eş duyum) duygusuna ya çok az sahip olmak ya da hiç sahip olmama (Hyman, 1989). APA alandaki gelişmeleri dikkate alacak şekilde bu konudaki çalışmalarını sürdürmüş ve DSM-IV'te narsistik kişilik bozukluğunu aşağıdaki belirtilerden en az beşini bulundurmak kaydıyla, “erken erişkinlik döneminde başlayan, beğenilmeye ve takdir edilmeye yönelik aşırı ihtiyaç ve empati yokluğu ile ortaya çıkan sürekli davranış biçimi” olarak tanımlamıştır (APA 2005, 248):

1. Kendisinin çok önemli olduğu duygusunu taşıma, başarılarını ve yeteneklerini abartma, yeterli bir başarı göstermeksizin üstün biri olarak bilinmeyi bekleme.
2. Sınırsız başarı, güç, zekâ, güzellik ya da kusursuz sevgi üzerinde kafa yorma.
3. Özel ve eşi bulunmaz biri olduğuna ve ancak özel ya da toplumsal durumu üstün kişilerin kendisini anlayabileceğine ya da ancak onlarla arkadaşlık etmesi gerektiğine inanma.
4. Çok beğenilmeyi isteme.
5. Hak kazandığı duygusunu taşıma. Kendisinin, özellikle kayırılacak olduğu bir tedavi biçiminin uygulanacağı beklentisi içinde olma ya da bu beklentilerine göre uyum gösterme.

6. Kişiler arası ilişkileri kendi çıkarları için kullanma ve kendi amaçlarına ulaşmak için başkalarının zayıflıklarını kullanma.

7. Empati (eş duyum) yapamama. Başkalarının duygularını tanıyıp, tanımlama ve ihtiyaçlarının farkına varıp, bu ihtiyaçların giderilmesi konularında isteksiz olma.

8. Çoğu zaman başkalarını kıskanma ya da başkalarının kendisini kıskandığına inanma.

9. Küstah, kendini beğenmiş davranış ya da tutumlar sergileme; eleştirilere karşı öfke, utanç veya küçük düşme tepkisinde bulunma.

Narsisizmi, bireyin kendiyile ve toplumla olan ilişkilerini etkileme biçimine ve düzeyine göre *normal* ve *patolojik narsisizm* olarak iki gruba ayırmak mümkündür.

Normal / Kabul Gören Narsisizm

Freud'a göre (2010) narsisizmin bu türü hemen her insanda görülebilir. Narsisizmi normal düzeyde yaşayan bireyler, kendileriyle ve yakın çevreleriyle olan uyumlarını kaybetmemektedirler. Burada narsistik

birey açısından ortaya çıkan en temel durum, kendi kazanımları sonucunda elde ettiği sonuçlara ilişkin beğenilme ve takdir edilme isteğinin varlığıdır (Özel, 2013). Bu da, sevmeye ve sevilme ilişkisini beraberinde taşır. Normal düzeydeki narsistik bireyler makul bir sevmeye ve sevilme ilişkisini sürdürebilme becerisine sahiptirler (Freud 2010).

Normal insanları da mutlu eden sevmeye – sevilme ve beğenilme davranışları, aslında narsistik beklentilerdir. Ancak çoğu zaman insanlar bu beklentilerini dile getirmekte zorlanmaktadırlar. Dolayısıyla ortaya insanların ifade etmekte zorlandıkları ama aynı zamanda tatmin edilmesini bekledikleri durumlar çıkmaktadır. Bu da, karmaşık durumdur. Bireyin yakın çevresi, bu beklentinin farkında olamazsa bu durum o birey açısından narsistik bir kırılganlığa yol açabilmektedir. Bu kırılganlık bazılarında çok derin olurken bazıları açısından günlük yaşamın normal birer parçası olarak görülmemekte ve çok yaralayıcı olmamaktadır (Özmen, 2011). Narsisizmi sağlıklı düzeyde yaşayan biri, kendi başarılarıyla övünürken günlük

yaşamdan da keyif alır (Rosenblatt, 2002).

Patolojik Narsisizm

Fromm'a göre (1994) patolojik narsisizmin kaynağı, bireyin kendi çabasıyla elde ettiği kazanımlar olmayıp, bedensel dış görünüş, sağlık ve zenginlik gibi doğuştan sahip olduğu özelliklerdir. Kernberg (2012) ise patolojik narsisizmin kökeninde kişinin kendisine karşı beslediği aşırı bir sevginin değil; tam tersine kendisinden nefret etmesinin yattığını vurgulamıştır.

Narsisizmin bu türünde bireyin kendisiyle ve toplum ile olan uyumu kaybolmuştur. Birey tamamıyla başkalarının düşünceleriyle beslenmeye açık hale gelmiştir. Dışarıya karşı aşırı özgüven gösterimi şeklinde gerçekleşen bu durum aslında bireyin iç süreçlerinde kendisine karşı yaşadığı güvensizliğin bir işaretidir (Karaaziz ve Erdem Atak 2013).

Normal ve Patolojik Narsisizm Ayrımı

Normal ve patolojik narsisizm arasındaki temel ayrım bireyin kendisi

ve çevresiyle uyumlu bir ilişki sürdürüp sürdürememesidir. Bununla birlikte patolojik narsisizmden mustarip olan bireyler, kendilerine yöneltilen eleştirilere karşı tahammülsüzdürler ve bu tür eleştirilere karşı öfke veya saldırganlık şeklinde aşırı tepki verebilirler (Kernberg,2012).

Bir başka ayrım, kişinin başka birileriyle beraberken onlar için neler hissettiği ve yaptığıyla ilgilidir. Şayet birey böyle bir beraberlik anında kendisini yanındakilerden üstün görüyor, onları aşağılıyor ya da yok sayıyorsa bu durum patolojik narsisimin belirtisi olarak kabul edilebilir (Özmen, 2011).

Narsisizm patolojik boyutlara ulaşmadığı ve belli bir sınırı aşmadığı sürece, gerekli ve değerli bir durumdur (Fromm, 1994). Narsisizm kişinin kendisine olan güveni, üstünlüklerinin farkında olması ve başaracağına dair sahip olduğu yüksek inanç şeklinde şekillenirse bu durum o kişiyi birçok anlamda başarılı sonuçlara ulaştıracaktır.

Bu çalışmada ele alınan düşünürler Gazali ve İbn Haldun, yukarıdaki bu çıkarım bağlamında kabul edilmektedir. Farklı çağlarda ve toplumlarda yaşamış olan her iki düşünürün de ortak yanı, kendilerine duydukları yüksek güven ve yaptıkları işleri başarma konusunda gösterdikleri büyük azimdir. Diğer bir deyişle bu çalışma, bahsi geçen iki düşünürü de normal düzeyde narsistik olarak kabul etmektedir.

GAZALİ'DE NARSİSTİK YÖNELİMLER

Gazali, h.450/m.1058'de Horasan'ın Tûs vilayetinin Taberan şehrinde doğmuş ve h.505/m.1111'de vefat etmiştir (Orman, 2000). Gazali, 'İslam'ın delili, kanıtı' anlamına gelen *Huccet'ul İslam* ve 'dinin süsü' anlamına gelen *Zeynü'd – Din* lakaplarıyla ünlenmiştir (Gazali 2013). Gazali'ye verilen bu lakapların anlamları o kadar derindir ki, onun Müslümanlarca, İslam'a hizmet eden âlimlerin en büyüklerinden biri _belki de en büyüğü_ olarak algılandığını göstermektedir. Esasen, tek başına, kendisine uygun görülen lakapların büyüklüğü bile Gazali'de narsistik

eğilimler olabileceği yönündeki iddiamızı destekler niteliktedir.

Gazali'ye ilişkin ilk narsistik izleri henüz on beş yaşındayken yaşadığı bir olayda bulmak mümkündür. Fıkıh eğitimi almak için gittiği Curcan'dan dönerken içinde bulunduğu kervan haydutlar tarafından soyulmuştur. Haydutlar, Gazali'nin de çantasını almışlardır. Gazali, içinde sadece ders notları olduğunu ve çantasını almalari durumunda uzun süredir emek verdiği ilmini kaybedeceğini belirterek çantasını geri istemiştir. Bunun üzerine çete lideri, üzerine yazılı olan kâğıtlar kaybolduğunda kaybedilen bir ilmin zaten ona ait olamayacağını belirterek Gazali ile alay etmiştir (Gazali,2013). Bu olaydan gururu incinen Gazali, bundan sonra talim ettiği bütün bilgileri ezberlemeye başlamıştır. Gazali'nin okuduğu ilim dallarının ve yazdığı eserlerin çokluğu düşünülürse, ilmi faaliyetleri esnasında devasa bir kütüphane hacmindeki eserleri ezberlediği anlaşılmaktadır. Bu da ancak, istisnai derecede müthiş bir zekâ, tarif edilemeyecek yoğunlukta bir gayret ve yüksek düzeyde bir özgüven gerektirmektedir. Diğer bir deyişle,

narsistik düzeyde kendine güven duyması ve başarabileceğine inanması gerekmektedir.

Gazali'nin ilminin büyüklüğüne dair hissettiği yüksek inanca ve kendine duyduğu müthiş özgüvene, felsefeye ve filozoflara yönelttiği eleştirilerde de rastlamak mümkündür. Birincisi, filozofları eleştirmeye kalkışmadan önce, o güne kadar İslam dünyasında felsefe alanında yazılmış ne varsa, yaklaşık iki yıl içinde onları talim etmiştir. Üstelik bu arada üç yüz kadar talebeye ders verdiğini, felsefe konusunda hiçbir hocadan ya da üstattan yardım almadığını, diğer ilmi faaliyetlerini aksatmadan bu işi yaptığını ve felsefenin en ince ayrıntılarına vakıf olduğunu belirtmiştir (Gazali, 2013). İkinci olarak, Gazali'deki yüksek özgüvenle filozoflara yönelttiği eleştiriler esnasında da karşılaşılmaktadır. Bu eleştirilerde Gazali, filozofların on dokuz konuda yaptıkları hatalar sebebiyle günahkâr olduklarını; üç meselede yaptıkları hatalar sebebiyle de dinden çıktıklarını belirtmiştir (Gazali, 2002). Asıl önemli olan husus, Gazali'nin bu üç mesele nedeniyle

filozofları tekfir etme cesaretini göstermiş olmasıdır. Zira Hz. Muhammed bir hadisinde, “ Herhangi bir kimse, din kardeşine ‘Ey kâfir!’ derse, bu tekfir sebebiyle ikisinden biri mutlaka küfre döner. Eğer o kimse dediği gibi ise ne âlâ, aksi takdirde sözü kendi aleyhine döner” (Buhari, 1986: Edeb 73; Müslim, trh.: İman 28) demiştir. Başka bir ifadeyle, şayet bir Müslüman, başka bir Müslüman'ı dinden çıkmak ile suçlarsa, mutlaka biri dinden çıkar. Ya ithamda bulunan haklıdır ve suçlanan dinden çıkmıştır; ya da ithamda bulunan haksızdır ve bir Müslüman'a iftira ettiği için kendisi dinden çıkmıştır. O halde Gazali, filozofları tekfir meselesinde kendisine öylesine güvenmektedir ki onların dinden çıktığından yüzde yüz emindir. Aksi halde kendisinin dinden çıkma ihtimali vardır. O ise, haklılığına olan inancından zerre miktarı şüphe etmemiş ve kararlılıkla filozofları üç konuda tekfir etmiştir.

Bununla birlikte Gazali, felsefeyi kökten reddetmemiş, onun içerisinde İslam açısından tarafsız (ne yararlı ne zararlı) alanlar bulunduğu gibi yararlı alanlar da bulunduğunu belirtmiştir

(Gazali, 2004). Bu da yine Gazali'nin kendisine duyduğu özgüven ile ilintili bir açıklamadır. Çünkü bir yandan onunla ilgilenenlerin bazı gerekçelerle dinden çıktığını belirtirken diğer yandan da felsefenin din açısından faydalanılabilecek taraflarının bulunduğunun iddia edilmesi böyle bir özgüvenin sonucu olabilir.

Gazali'deki narsistik eğilimin bir başka örneği Batınlık (Talimiye) eleştirisi esnasında görülmektedir. Gazali Batınlık'ı eleştirmeden önce, bir bilimsel tavır olarak benimsediği metoda göre onların dağınık halde bulunan sözlerini topladı ve bunları belli bir düzene göre tasnife soktu (Gazali, 2013). Diğer bir deyişle Gazali, Talimilerin dağınık halde ve sözel olarak ortalıkta dolaşan bilgilerini derleyerek onları daha anlaşılır bir hale getirmiştir. Bu durum, çağdaşı olan âlimler tarafından Gazali'nin eleştirilmesine yol açmıştır. Hatta bu âlimler örnek olarak, Ahmet bin Hanbel'in, Mutezile'yi eleştirmek amacıyla işe başlayan ama bu amaçla önce onların bilgilerini derleyen Haris el Muhasibi'yi eleştirmesini örnek göstermişlerdir. Bütün bunlara değinen

Gazali, kendisini eleştirenlerin de, Ahmet bin Hanbel'in de haklı olduğunu belirtmiştir. Ama yine de, kendisini bunu yapmaktan alıkoyamadığını; çünkü Bâtınileri tam olarak anlamadan eleştirdiğinin zannedilmesini istemediğini ifade etmiştir (Gazali, 2013).

İşte bu son bilgi, Gazali'deki narsistik yönelimi açıkça ortaya koymaktadır. Zira o yanlış yaptığını bile bile ilmi açıdan düşmanı olduğu kişilerin görüşlerini açıklamış ve bu bilgileri eskiye oranla daha anlaşılır kılmıştır. Bunları yaparken de tek gerekçesi onları anlamadığının zannedilmesinin önüne geçmektir. Diğer bir deyişle, onda öylesine yüksek bir özbenlik duygusu vardır ki, düşmanlarının 'bizi tam olarak anlamadan eleştirmiş' ithamlarıyla karşılaşmayı gururuna yedirememiş ve eleştirilmeyi göze alarak yine de onları anladığını göstermek istemiştir.

İBN HALDUN'DA NARSİSTİK YÖNELİMLER

İbn Haldun, h. 1 Ramazan 732 / m. 27 Mayıs 1332'de Tunus'ta doğmuş ve h. 25 Ramazan 808 / m. 15 Mart 1406'da

Kahire’de vefat etmiştir. İbn Haldun’un tam adı, Abdurrahman Ebu Zeyd Velîyü’l-Din İbn Haldun Maliki el-Hadramî’dir (Uludağ, 2009).

İbn Haldun’daki narsistik yönelimin ilk köklerini isminde bulmak mümkündür. İsmindeki ‘Haldun’ kelimesi bir lakap olup ilk defa İbn Haldun’un Endülüs’e yerleşen atası Halid bin Osman’a zamanın geleneklerine uygun olarak verilmiş bir saygı unvanıdır. Benzer şekilde, ismindeki ‘Velîyü’l-Din’ sözcüğü de *dinin sahibi* manasında olup, Maliki kadılığına ve dine yaptığı hizmetlere nispeten, dönemin hükümdarı Sultan Zahir Berkuk tarafından kendisine verilmiş unvandır (Uludağ 2009). İbn Haldun ayrıca soyunu Hz. Muhammed’in sahabelerinden Vail bin Hucr’a dayandırmaktadır (İbn Haldun, 2011).

İsmindeki bütün bu güzel lakaplar ve soy kütüğünün peygamberin sahabelerinden birine kadar uzanıyor olması İbn Haldun’u daha en başından soy silsilesi, ailesi ve kendisiyle gurur duymaya yöneltmiş ve bu kişilik özelliği onun hemen tüm davranışlarına yansımıştır. Bu nedenle, kendi hayatını

anlattığı *Hatıralar* (2011) isimli eserine, sayfalarca ailesini ve soy kütüğünü anlatarak başlamıştır.

İbn Haldun siyaset ile olan ilişkisinde de benzer bir görüntü çizmektedir. O siyaseten hep daha fazlasını isteyen, elindekiyle yetinmeyen, hırslı ve kurnaz biridir. İbn Haldun, kabile savaşlarının sık yaşandığı, bu nedenle de iktidarların hızlı el değiştirdiği bir coğrafyada ve zaman diliminde yaşamaktaydı. Bunun farkında olarak, savaşan kabileler arasında genellikle kazanmaya yakın olanı tahmin ediyor ve o tarafa yakın duruyordu. Hatta bazen bürokratlığını yaptığı sultan ile savaşan karşı tarafı tutuyor, onlar savaşı kazanınca bunun karşılığını da alıyordu. Gerçi bazen kendisine vaat edilenler gözlerini öylesine kamaştırıyordu ki, kazanamayacak tarafın da yanında yer aldığı ve buna karşılık da hapse girdiği oluyordu (İbn Haldun, 2011). Bütün bunları, normal narsisizmin önemli belirtilerinden kendini değerli bulma, bu değer farkında olma, başkaları tarafından takdir edilme arzusu ve yaptığı işi başarabileceği konusunda kendisine sonsuz güven duyma gibi niteliklerle açıklamak mümkündür.

İbn Haldun'un iklim teorisinde de çeşitli narsistik yönelimler bulmak mümkündür. O, yeryüzünü yedi iklim bölgesine ayırmış ve en ortadaki dördüncü iklim bölgesinin yaşamaya en elverişli yerlere sahip olduğunu, bu bölgeden kuzeye ve güneye doğru uzaklaşıldıkça iklimin ve coğrafyanın olumlu özelliklerini giderek kaybettiğini belirtmiştir. Ona göre, iklim açısından uygun olmayan bölgelerde yaşayan insanların ahlakları ve bedensel özellikleri de iklimdeki bozukluğa paralel olarak bozuktur. İbn Haldun iklimin insan üzerindeki etkilerini betimlerken birinci iklim bölgesine denk gelen Sudan'da insanların birçoğunun vahşi yaratıklar gibi mağara ve ormanlarda yaşadıklarını söylemiş, hatta bunların insan eti yediklerine dair rivayetler işittiğini eklemiştir. Yedinci iklim bölgesinde yaşayan Eskimolar ve bazı Slav kabilelerin de böyle olduğunu belirten İbn Haldun, bu insanların insandan çok konuşamayan hayvanlara yakın olduklarını belirtmiştir (İbn Haldun, 2009). İbn Haldun'un bu betimlemesinde narsistik bir yönelim olduğunu sezinleten şey, kendisini ve yaşadığı coğrafi bölgeleri iklimsel

açıdan yaşamaya en elverişli yerler arasında saymasıdır. Diğer bir deyişle İbn Haldun iklim teorisinin merkezine kendisini ve ülkesini koymuştur. Ayrıca onun özellikle Sudanlılar ile ilgili yaptığı eleştiriler de narsistik belirtilerden 'ilişki kurduğu kişileri yok sayma ya da aşağılama' ilkesine uygun düşmektedir.

İbn Haldun, öğrencilerin ve sultanların kendisine gösterdiği teveccühten çok memnun olmuş ve buna eserlerinde değinmiştir: "Kahire'ye girdim. Birkaç gün kaldım. Oradaki öğrenciler, bendeki bilgi sermayesinin azlığına rağmen yine de iliminden yararlanma arzusuyla sel olup aktılar. Ezher camiinde ders vermeye koyuldum. Daha sonra sultan ile görüştüm. Beni çok iyi karşıladı, gurbeti unutturdu, bol bol ihsanda bulundu." (İbn Haldun, 2011: 154). İbn Haldun bu cümlelerin arasına her ne kadar 'bendeki bilgi sermayesinin azlığına rağmen' diye bir tevazu ifadesi sıkıştırmış olsa da ifadelerin genelinden onun ilmiyle övündüğü, insanların onun ilminin genişliğinin farkında oldukları, kendisinin de bundan son derece memnun olduğu anlaşılmaktadır.

İbn Haldun ilmi genişliğine öylesine güvenmektedir ki *Umran* adında yeni bir ilim dalı kurduğunu ve aynı zamanda bunu bir ilmi yöntem olarak geliştirdiğini çok iddialı cümlelerle dile getirmiştir (İbn Haldun, 2009: I/160–162):

Tarihçilerin eserlerini gözden geçirip, dünü ve bugünü derinliğine incelemekle zekânın gözünü gaflet ve uyku dalgınlığından uyandırdım, eser yazmaya heveslendim. Bu eserle, muhtelif nesillerin (tarihin) üzerindeki sır perdesini kaldırdım... Ben bu ilmin mayasını ve esasını tam olarak ortaya koydum. Basiret gözü ile görmek isteyenler için bu sahanın meşalesini yakarak etrafı aydınlattım. Bu ilmin ışığını gayet parlak hale getirdim. İlimler arasındaki yolunu ve usulünü izah ettim. Bilgi fezasındaki bölgesini genişlettim, sahasını tespit ettim.

Görüldüğü gibi İbn Haldun bu ifadelerinde tam bir narsistik tutum sergilemektedir. O, yeni bir ilim dalı kurduğunun ve tarih alanına yaptığı katkıların farkında olarak bunlarla övünmektedir.

TARTIŞMA

Modern anlamda narsisizme ilişkin tartışmalar, Psikoloji bilimine bağlı olarak yirminci yüzyılda ortaya çıkmış ve tartışmanın seyri gerek Psikoloji ve

Psikiyatri, gerekse tıp alanındaki gelişmelere bağlı olarak değişmiştir.

Ancak, kavramın aslı mitolojiye dayandığı için, ilk ortaya çıkışı çok daha eskilere dayanmaktadır. Kavramın kökeni efsanelerden beslendiği, hikâyesi aşk, nefret ve çeşitli hikmetler içerdiği için çeşitli edebiyat ve felsefe kitaplarında da kendisine yer bulmuştur.

Ülkemizde narsisizm ile ilgili tartışmalar, dünyadaki emsallerine paralel olarak daha çok psikolojik ve tıbbi alanda yapılmaktadır. Bu kavrama ilişkin edebiyat, felsefe ve din alanlarında yapılan çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Narsisizmin felsefi boyutta ele alındığı bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı umulmaktadır.

SONUÇ

Narsisizm patolojik ve normal olarak ikiye ayrıldığında, normal narsistik yönelimlerin hemen herkeste görülebileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Üstelik bu durumun bilimsel ya da insana dair herhangi bir alana ciddi katkılarda bulunmuş kişilerde ortaya

çıkması daha da anlaşılır bir durumdur.

Bu bağlamda ele alındığında Gazali, ilim öğrenme yönteminde, Bâtınileri eleştirmeden önce onların görüşlerini daha anlaşılır kılmasında ve Müslüman filozofları üç meseleden ötürü tekfir ilan etmesinde açıkça narsistik yönelimler göstermiştir. Benzer şekilde, İbn Haldun da, soyuyla övünmesinde, siyasi konularda benimsediği faydacı tavrında, iklim teorisinde bazı milletlere karşı benimsediği aşağılayıcı tutumda, ilminin geniş ve talebelerinin çok olduğunu anlatmasında ve kurduğu *Umran* ilmiyle tarihe ve tarihçiler çok büyük katkılar sunduğunu anlatırken benimsediği böbürlenmecî üslup ile genel anlamda narsistik bir tutuma sahip olduğunu göstermiştir.

Sonuç olarak, çalışmamızda incelenen her iki düşünür de, normal düzeyde narsistik eğilimler gösteren ilim adamlarıdır. Onlardaki narsisizmin düzeyi patolojik boyuttan uzak olup, onların başarılarına olumlu şekilde katkı sağlayacak düzeydedir. Bu durum, düşünürlerimizin, kendi değerlerinin ve başarılarının farkında oldukları,

kendileriyle gurur duydukları ama bu durumu toplumsal bir uyumsuzluk düzeyine taşımadıkları şeklinde yorumlanabilir.

KAYNAKÇA

AMERİCAN PSİKİYATRİ DERNEĞİ,

(2005). *DSM-IV Tanı Ölçüleri Başvuru El Kitabı*. Çeviren: E. Köroğlu. Ankara: HYB Yayıncılık

BUDAK, S., (2003). Psikoloji Sözlüğü. *Narsisizm* maddesi, s.523. Ankara: Bilim Sanat Yayınları

BUHARİ, M. İ., (H.1407/M.1986) *El-Câmiu's-Sahîh*. Tahkik: Mustafa Dîb el-Buğa, Beyrut: Dâru İbn Kesîr Matbaası

DEMİREL, H. G., (2007). *Klasik Türk Edebiyatı Şairlerinde Narsist Eğilimlere Dair İzler*. I. Uluslararası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (12 – 13 Nisan). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

ERHAT, A., (2001). Mitoloji Sözlüğü. *Narkissos* maddesi, s.211. İstanbul: Remzi Kitabevi

FREUD, S., (2010). *Narsisizm Üzerine ve Schreber Vakası*. Çevirenler:

- B. Büyükkal ve S. M. Tura.
İstanbul: Metis Yayınları
- FROMM, E., (1994).** *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*. Çevirenler: Y. Salman ve N. İçten. İstanbul: Payel Yayınevi
- GAZALİ (2002).** *Filozofların Tutarsızlığı (Tehafüt El-Felasife)*. Çeviren: Bekir Sadak. İstanbul: Ahsen Yayınları
- GAZALİ (2004).** *İhya'ı Ulumi'd-Din*. Hazırlayan: Abdulhalık Duran. İstanbul: Hikmet Neşriyat
- GAZALİ (2013).** *El-Münkız Mine'd-Dalal Hakikate Giden Yol*. Çeviren: Şemseddin Yeltekin. İstanbul: Yeryüzü Yayıncılık
- HYMAN, S., (1989).** *Acil Psikiyatri*. Çevirenler: İ. Doğaner ve A. Ayan, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi
- İBN HALDUN (2009).** *Mukaddime*. Hazırlayan: Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları
- İBN HALDUN (2011).** *Bilim ve Siyaset Arasında Hatıralar (et Ta'rif bi-İbn Haldun ve Rihletehu Garben ve Şarkan)*. Çeviren: Vecdi Akyüz. İstanbul: Dergâh Yayınları
- KARAAZİZ, M. ve ERDEM ATAĞ, İ., (2013).** *Narsisizm ve Narsisizmle İlgili Araştırmalar Üzerine Bir Gözden Geçirme*. Nesne, 1 (2), s.44-59. Web: www.nesnedergisi.com Erişim tarihi: 07.05.2014
- KERNBERG, O., (2012).** *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm*. Çeviren: M. Atakay. İstanbul: Metis Yayınları
- KOCATÜRK, U., (1991).** *Açıklamalı Tıp Terimleri Sözlüğü*. Narsisizm maddesi, s.487. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi
- MÜSLİM, İ. H., (TRH.).** *El-Câmiu's-Sahîh*. Tahkik: Muhammed Fuad Abdülbâkî, Beyrut: Dâru İhyâu't-Türâsi'l-Arabî Matbaası
- NIŞANYAN SÖZLÜK (2014).** *Narsisizm maddesi*. Web: https://www.nisanyansozluk.com/?k=narsisizm&x=0&y=0 Erişim tarihi: 06.05.2014
- ORMAN, S., (2000).** *Gazali'nin Hayatı ve Eserleri*, İslami Araştırmalar Dergisi, Gazali Özel Sayısı, Cilt: 13, Sayı: 3-4, s.237 – 248. Ankara: TEKDAV Yayınları

ÖZEL, İ., (Güz, 2013). Kur'ân
Ekseninde Narsisizm ve Din.
Uluslararası Sosyal Araştırmalar
Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 28. Web:
www.sosyalarastirmalar.com
Erişim tarihi: 07.05.2014

ÖZMEN, E., (2011). *Kendini Tanıma*
Rehberi. İzmir: Meta Basım

ROSENBLATT, S., (2002). *In Defence*
of Self: The Relationship of Self-
Esteem and Narcissism to
Aggressive Behavior
(Unpublished Doctorate
Dissertation). USA: Long Island
University

TÜRK DİL KURUMU (2014). Güncel
Türkçe Sözlük. *Narsisizm*
maddesi. Web:
[http://www.tdk.gov.tr/index.php](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5368ff0d5656a6.83932662)
[?option=com_gts&arama=gts&g](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5368ff0d5656a6.83932662)
[uid=TDK.GTS.5368ff0d5656a6.](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5368ff0d5656a6.83932662)
83932662 Erişim tarihi:
06.05.2014

ULUDAĞ, S., (2009). *Giriş*
(Mukaddime içinde). İstanbul:
Dergâh Yayınları